ПРАВО України

Видається щомісячно.
Журнал засновано в 1922 р. Київ.

7'98

ЗМІСТ

ПАСЕНЮК О. Реформування адміністративного права — важливий напрям правової політики . . . 3

Ідеологія державотворення

ФЕДОРЕНКО Г. Розподіл влади та її єдність: місце законодавчої гілки влади на етапі державно-правової реформи . . . 7

Питання реалізації Конституції України

ЛОТЮК О. Принципи громадянства України відповідно до Конституції України . . . 9

Проблеми місцевого самоврядування

ПРОКОПА І. Сільські поселення в системі місцевого самоврядування . . . 12

Право і економіка

СЕЛІВАНОВ А., ДЗІСЯК О. Правове регулювання діяльності органів податкової служби в Україні . . . 15

СВІЧКАРЬОВА Я. Трудові права працюючих акціонерів . . . 20

До земельної реформи

БУДЗИЛОВИЧ І., ЮРЧЕНКО А. Фактори негативного впливу на правове забезпечення земельної реформи в Україні . . . 24

Захист прав людини

КРИЖАНІВСЬКИЙ С. Про деякі концептуальні положення конституційної регламентації прав і свобод людини і громадянина в Україні . . . 30

Питання інтелектуальної власності

СВЯТОЦЬКИЙ О., ФЕДЧЕНКО Л. Інтелектуальна власність — найважливіша складова нематеріальних активів . . . 33

Гостра проблема

ДЖУЖА О., МОЗОЛЬ А. Міграційні процеси та злочинність в Україні: їх взаємозв'язок . 39

До реформування адвокатури в Україні

КАЛЬНИЙ В. Проблеми реформування адвокатури в Україні . . . 42

Проблеми кримінології

ПІЩЕНКО Г. Характеристика потерпілих від хуліганства і віктимологічна профілактика . 46

Наші інтерв'ю

До питання про судово-правову реформу (інтерв'ю з Головою Вищого арбітражного суду Російської Федерації В.Ф.Яковлєвим) . . . 50

На допомогу молодому спеціалістові

СТАХІВСЬКИЙ С. Особливості формування окремих процесуальних джерел . . . 57

Обмін досвідом

АМЕТИСТОВ Е. Конституційний Суд Російської Федерації та засоби масової інформації . . . 60

Проблеми криміналістики

КЛЕВЦОВ О. Можливості використання гіпнозу в оперативно-слідчій практиці правоохоронних органів . . . 63

Входження України у європейський правовий простір

ПРИЯНЧУК І. Місце України у формуванні європейського правового простору . . . 68

Пропозиції до законодавства

ПОЛЮХОВИЧ В. Проблеми формування та застосування податкового законодавства . 73

ПОСІКІРА Р. Банківське законодавство: поняття, стан, перспективи . . . 76

Дискусії та обговорення

ГЕРАСИМЕНКО Є. Форми та види вини при вчиненні адміністративного правопорушення . . . 80

МОРОЗ В. Про школи соціальної реабілітації: їх сучасне становище і перспективи . . 86

ЯКИМЕНКО О. Особливості підготовки цивільних справ до судового розгляду з участю іноземного елемента . . . 88

КОЧЕРГА В., ФЕСЕНКО Є. Законопроект, який став законом . . . 91

СЕМЕНЯКА В. Правове забезпечення страхування при здійсненні космічної діяльності 95

КРУПКА Ю. Проблеми встановлення причинного зв'язку між ядерною шкодою і ядерним інцидентом . . . 99

Думка читача

ГАВРИЛЯКА А. Державне управління як наукова основа побудови правової держави . 105

Сторінки історії

КРАВЧУК М. Збройні Сили Української Народної Республіки . . . 106

На міжнародно-правові теми

ЕЛЬ-ХАЙЄК ГАССАН. Економічно-правові наслідки мирного договору між Йорданією та Ізраїлем . . . 111

Рішення Конституційного Суду України . . . 114

Нове законодавство . . . 116

Рецензії

РОГОЖИН А., ТЯГЛО О. До новітньої методології українського права . . . 123

© МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ, 1998

Збройні Сили Української Народної Республіки

Геродот, «батько історії», стверджував, що дослідження історії проводиться для того, щоб зроблене людьми з часом не забулось, щоб великі і дивовижні діяння не залишались невідомими, щоб з'ясувати всю правду про події.

Українська Народна Республіка проіснувала недовго, та залишилися по ній повчальні уроки, якими ми не маємо права нехтувати в часи напруженої і непростої державотворчої роботи на теренах України. Саме тому багато науковців досліджують державотворчі процеси і законодавчу діяльність в Україні у періоди Центральної Ради та Директорії, або «першої» та «другої» УНР (за визначенням деяких провідних вчених).

Сьогодні актуальним є створення національної армії як гаранта та необхідного атрибута незалежної держави, для вирішення чого необхідно скористатися знаннями і мудрістю, ідеєю збройної боротьби минулих поколінь. Проте ця тема недостатньо розроблена. За радянських часів військовотворча діяльність Центральної Ради, Директорії замовчувалась або перекручувалась. Тому важливим є об'єктивне висвітлення передумов створення та процесу будівництва Збройних Сил УНР на основі всебічного історико-правового аналізу, з позицій нових підходів і сучасних вимог.

Армія Української Народної Республіки за Центральної Ради створювалась в період розвалу Російської імперії у 1917 р. Особливого розмаху після Лютневої революції набрав визвольний рух поневолених народів імперії. Найвищого піднесення він досяг в Україні. Тут революція мала свої особливості, пов'язані з тим, що вона була прифронтовою державою і що наростання кризи відбувалося на грунті розгортання національно-визвольної боротьби українського народу за відновлення своєї державності. Одним з основних факторів, що мав вирішальний вплив на успіх українського визвольного руху, була армія.

Будівництво Збройних Сил того періоду можна поділити на два етапи. Перший — розгортання військового руху та створення правової бази (березень — жовтень 1917 р.) під час існування Тимчасового уряду. Другий етап — організація Збройних Сил Центральної Ради (листопад 1917 — квітень 1918 рр.). Необхідність у періодизації дослідження викликана юридичним закріпленням української державності, яке розпочалося після жовтневого перевороту.

На початку 1917 р. вся армія перебувала у катастрофічному стані, що викликало стихійні мітинги протесту проти політики Тимчасового уряду. З березня почався процес демократизації армії, який набував форм відкритої збройної боротьби.

З часу утворення Української Центральної Ради політично-державні події в Україні розвивались навколо трьох центрів: апарату Тимчасового уряду, Рад робітничих і солдатських депутатів та Центральної Ради. Після проведення Всеукраїнського національного конгресу 6—8 квітня 1917 р. Центральна Рада перетворилась в парламент та стала загальноукраїнським демократичним законодавчим органом. З цього моменту вона активізувала свою роботу в армії.

Оскільки в частинах Південно-Західного і Румунського фронтів і на Чорноморському флоті серед інших національностей «український елемент» займав провідне місце, це дало можливість Центральній Раді більш активно розгорнути свою діяльність. 9 березня 1917 р. за ініціативою поручика М.Міхновського було скликано перші збори українських старшин і солдатів Київського гарнізону. 11 березня відбувся тисячний солдатський мітинг. 16 березня — перші військові збори під керівництвом полковника П.Волошина, на яких було вирішено створити в Києві військову організацію — Український військовий клуб ім. гетьмана П.Полуботка та приступити до формування національної армії. Рух за створення національних українських військових частин охопив усю армію, в якій налічувалось 2,5 млн. українців.

Центральній Раді потрібні були дійсно збройні сили, на які можна було б покластись у разі військової загрози, тому, використовуючи піднесення національно-визвольного руху в армії і популярність серед українських солдатів ідеї формування національних частин, вона приступила до їх створення. Протягом березня — квітня 1917 р. розгорнуто активну діяльність по українізації тилових гарнізонів. У квітні

© М.Кравчук, 1998

—травні виступили юнкери київських шкіл, солдати-українці вінницького і одеського гарнізонів.

На жаль, не тільки вороги України, а й частина членів Центральної Ради не розуміли значення організації української армії. Гостро проти створення Українських Збройних Сил виступав В.Винниченко (заступник голови Центральної Ради). Таким чином, на той час в українському суспільстві визначились два напрями військового будівництва: національний — на чолі з М.Міхновським, який стояв за створення власної армії, та соціалістичний — на чолі з В.Винниченком, котрий вважав непотрібним і навіть шкідливим будівництво власних збройних сил.

Прискорили побудову національної армії І та ІІ Всеукраїнські військові з'їзди, які вимагали від російського уряду створення національних частин на фронті, формування українських частин на території України для оборони кордонів і для охорони внутрішнього порядку.

Починаючи з кінця серпня і особливо у вересні зросло число загонів «вільного козацтва». Вони були міліцейськими формуваннями, які не втягувались у міжпартійну боротьбу і могли стати реальною збройною опорою Центральної Ради. Цей рух поширився на землях, які входили до складу Гетьманщини та Запоріжжя, де міцно трималися серед населення козацькі традиції і звичаї. Козаки були однією з найсвідоміших і патріотичних верств українського суспільства. Звідси і розпочався рух з відновлення козацтва під назвою «вільне козацтво», який зародився на Звенигородщині весною 1917 р. і поширився на всю Україну. Вільне козацтво створювалось за козацьким звичаєм у вигляді територіальної самооборони з виборною старшиною, воно організовувало військові курси та піші і кінні добровільні загони. Вже у квітні 1917 р. відбувся І з'їзд козацтва, який обрав кошового отамана — селянина Семена Гризла. З 16 по 20 жовтня 1917 р. у Чигирині відбувся ІІ Всеукраїнський з'їзд вільного козацтва, на якому обговорено і затверджено його Статут, обрано Генеральну Раду і отамана — П.Скоропадського. Центральна Рада не змогла використати могутній потенціал цієї інституції, і в січні 1918 р. вільне козацтво було усунуте від формування збройних сил.

У жовтні в Києві розпочалося формування полковником В.Павленком двох сердюцьких дивізій, які одразу ж були розпущені як «контрреволюційні» через побоювання, що вони можуть бути використані як засіб впливу на політику Центральної Ради. Суперечлива позиція останньої у військовому будівництві призвела до того, що на початок грудня 1917 р. в розпорядженні Центральної Ради взагалі не було ніякого війська.

У зв'язку з жовтневим переворотом позиція українізованих частин була подвійною. З одного боку, вони із симпатією ставились до більшовиків, з іншого — своїм лідером у національному русі визнавали Центральну Раду. Напередодні перевороту в Петрограді почав роботу ІІІ Всеукраїнський військовий з'їзд, який підтвердив довір'я Центральній Раді і вимагав від неї взяття всієї повноти влади в Україні та проголошення Української Республіки. Центральна Рада 20 листопада 1917 р. видала ІІІ Універсал, яким проголосила створення УНР. Настав новий етап у будівництві України та її війська. На жаль, найсприятливіші умови для розбудови Української Держави, для створення засад організації військової системи не були використані українськими державниками через помилки, відсутність досвіду та державної волі.

У кінці листопада 1917 р. пробільшовицьки настроєні формування російської армії рушили проти Центральної Ради. Тільки завдяки рішучим діям корпусу генерала П.Скоропадського на станції Здолбунів ці війська було роззброєно.

У цей час починається останній етап українізації і будівництва війська, особливістю якого було те, що він не мав протидії з боку армійського командування. Заходи по створенню власного війська розпочинались з наведення порядку і дисципліни, тому що деморалізація і анархія ставали все більш загрозливими. 16 листопада 1917 р. було створено Український Генеральний військовий штаб, який мав такі відділи: організаційний, зв'язку, артилерійський, постачання армії, військових шкіл, військово-політичний, військово-комісарський, загальний, інспекторат артилерії. Очолив його генерал Б.Бобровський, а більшість його відділів — представники вищого офіцерського складу. В тилових районах поряд із звичайними військовими формуваннями почали створюватися ударні частини — гайдамацькі курені, так звані «курені смерті», загони вільного козацтва. Навколо Центральної Ради групувалось близько 30 тис. російських офіцерів.

До кінця 1917 р. Центральна Рада встановила владу на більшості території України. Однак розглядати її як єдину владу над всіма військами, дислокованими в Україні, не можна. Більшовики ігнорували Генеральний Секретаріат, тому конфронтація між ними все більше посилювалась і переросла у збройний конфлікт.

Воюючи з більшовицькою Росією, УНР продовжувала будівництво збройних сил. Так, 3 січня 1918 р. Центральна Рада прийняла Закон «Про утворення Українського народного війська». У відповідності з ним українське військо створювалось для захисту краю від зовнішнього нападу. Спочатку проводився набір інструкторів, які формувалися у сотні, курені, полки, дивізії та корпуси, після чого вони повинні були проводити військову підготовку населення повіту, губернії. Служба в армії громадян була необов'язковою, тільки у разі війни оголошувалася мобілізація їх для оборони. Закон визначав порядок набору військових інструкторів та їх правовий статус, де вказувалось, що останні приймаються на підставі договору вільного найму з оплатою і повним утриманням, а за виконання спеціальних зобов'язань передбачалась додаткова плата. За розірвання договору встановлювалась кримінальна відповідальність

Важливе значення мало правове регулювання внутрішнього життя військовиків. Нормативними актами, які вирішували ці питання, були статути. Наказом № 21 від 10 лютого 1918 р. введено в дію Статут Осібної Армії УНР. Ним затверджено єдину назву військовослужбовців — «козак», котрі у своїх громадянських правах були рівні і користувалися всіма правами громадян без обмежень. Скасовувались ранги, а службове становище визначалось посадою. Статут визначав статус судової влади у війську. Військовий суд мав визначену структуру: дивізійні суди — суди першої інстанції; корпусні суди — апеляційні суди; Генеральний Суд УНР, який здійснював найвищий контроль за судочинством. Отже, статут був важливим правовим документом, але він залишив поза увагою багато сторін військової діяльності.

Подальшим кроком у правовому закріпленні будівництва Збройних Сил УНР було ухвалення Військовою Радою 25 березня 1918 р. законопроекту про політико-правове становище військових. Цей нормативний акт забороняв військовослужбовцям користуватись активним виборчим правом; входити до складу будь-яких організацій політичного характеру. Але вони не позбавлялись пасивного політичного права.

У ситуації, що склалася, Генеральний Секретаріат зосередив зусилля на зміцненні військового потенціалу УНР. Питання про чисельність Збройних Сил Центральної Ради є дискусійним, але на підставі виявлених джерел можна сказати, що більшовицьких військ в кінці 1917 р. було не більше 15 тис., а військ Центральної Ради — не більше 6 тис.

Під час боротьби за українську державність Центральна Рада 22 січня 1918 р. прийняла IV Універсал, у якому проголосила незалежність і самостійність УНР. В умовах війни 9 лютого 1918 р. у Брест-Литовському було підписано мирний договір УНР з блоком центральних держав, які зобов'язувались допомогти звільнити Україну від інтервентів і заколотів, за що УНР обіцяла подати значну допомогу їхнім військам у вигляді продовольства та іншого майна. Завдяки допомозі союзників війська УНР до кінця квітня звільнили всю Україну, але соціально-економічне становище у ній не поліпшилось. Почалися реквізиції продовольства, втручання у державні справи, що викликало незадоволення і збройні виступи з боку населення. Протиріччя і конфлікт Центральної Ради з керівництвом союзних військ через їхнє втручання у державні справи призвели до усунення Центральної Ради від влади і проголошення главою Української Держави П.Скоропадського, який став гетьманом України. Майже чотирнадцятимісячний період існування Української Держави у вигляді УНР на чолі з Центральною Радою було перервано, до влади прийшов П.Скоропадський, який скасував всі раніше прийняті нею закони і почав розбудову України під офіційною назвою — Українська Держава.

Період УНР продовжився з 19 грудня 1918 р., коли Директорія вступила до Києва. Перш за все була відновлена назва — Українська Народна Республіка, сформований уряд на чолі з В.Чехівським. Становище нової влади було складне, оскільки Україна виявилася оточеною ворогами. Вона мала велику потребу у збройних силах.

Загальна кількість військ Директорії доходила до 150 тис. чоловік, однак це були суто повстанські, нашвидкоруч сформовані загони, які так само швидко почали і розпадатись. Причиною було те, що більшість таких загонів становило селянство, яке хотіло, швидко отримавши землю, господарювати на ній. Крім того, утримання 150-тисячної армії було непосильним для українського уряду. Ці причини призвели до того, що в січні 1919 р. у ній залишалось не більше як 50 тис. чоловік особового складу. Основне ядро її складалось із Запорізького корпусу, Корпусу січових стрільців, дивізії сірожупанників, Чорноморського коша (корпусу), багатьох неукомплектованих частин, для закінчення формування яких потрібно було ще чимало часу, та двох юнацьких шкіл.

Але найголовнішою перешкодою у становленні УНР була знову розпочата загонами Червоної Армії війна (в кінці листопада — у грудні 1918 р). Для вирішення

проблеми поповнення збройних сил Директорією 27 листопада 1918 р. приймається Закон «Про мобілізацію». Але через відсутність військової структури установ і засобів для її проведення мобілізація успіху не мала. Тому 13 січня 1919 р. було прийнято ще один Закон — «Про заклик військових до дійсної служби», який мав велике значення, оскільки створював правову основу мобілізації. Окрім юридичного закріплення мобілізації до Армії УНР, здійснювалися інші заходи. В першу чергу було сформоване вище військове командування. Для перевірки надійності особового складу в армії проведено роботу по з'ясуванню ставлення посадових осіб до відродження УНР. З цією метою у грудні 1918 р. були створені комісії.

Більша частина великих формувань не мала єдиної структури, що разом з відсутністю дисципліни, вишколу, озброєння, матеріального забезпечення, старшинських кадрів загрожувало втратою боєздатності і повною ліквідацією військ. Основою формування армії УНР були січові стрільці, які відновили своє існування ще в часи Гетьманату і розпочали вишкіл та реорганізацію численних загонів, груп повстанців. Планувалось створити численну армію у складі двох корпусів. Основою армії мали стати кадрові корпуси, які за рахунок мобілізації планувалось привести до штатної кількості і після відповідного вишколу на їхній базі створити нову регулярну армію.

Крім юридичного оформлення мобілізації до війська УНР, штатно-організаційної структури, командно-посадової системи (наказ № 22 від 1 січня 1919 р., наказ № 28 від 8 січня 1919 р.), важливим було впровадити військові статутні норми функціонування Армії Директорії, тому що армія повинна жити за своїми військовими законами. Отже, було розроблено Дисциплінарний статут, який визначав обов'язки вояків та сприяв зміцненню дисципліни і підвищенню відповідальності у військах.

У повстанських загонах Директорії відчувалась потреба в підготовлених старшинських кадрах, що було однією з причин поразок Наддніпрянської Армії протягом зими — весни 1919 р. Так, 15 лютого 1919 р. на нараді завідуючих організаційно-інструкторськими відділами зазначалось, що 3/4 Армії Директорії не відповідають своєму призначенню. Поліпшити це становище мала розпочата ще в грудні 1918 р. робота над створенням системи термінового навчання старшин протягом шести тижнів. 31 грудня 1918 р. наказом Головного управління Генерального штабу створюється Військова академія. Розроблялись плани щодо юнацьких старшинських шкіл. Справами організації військових навчальних закладів займалась Головна шкільна управа.

Переважаючі сили ворога примусили Українську армію відступати крок за кроком з втратами. І тільки протирадянський рух повстанців в Україні відвернув трагічний фінал долі УНР та її Збройних Сил. З метою піднесення бойового духу війська, скорочення штатів управлінь і військових частин впроваджується реорганізація військової структури. Наказом по Армії УНР від 21 лютого 1919 р. затверджується замість корпусів нова організація — кіш. Вводилась і кошова структура військ. Це свідчить про намагання військового командування знайти власний український шлях у будівництві збройних сил, використовуючи козацькі військові традиції. Але умови війни показали недоцільність такого запровадження.

Аналізуючи систему вищого військового управління, треба зазначити, що на її чолі стояв Головний отаман. Був затверджений розподіл між Військовим міністром, який відповідав за проведення військової політики в мирні часи, і між Наказним отаманом, котрий командував Дієвою Армією, керуючи військами, які вели бойові дії. У цей період створене Морське відомство УНР, відповідальне за розбудову Військово-Морських Сил. Важливим було впровадження в цій системі служби інспекції військ, яка контролювала функціонування того чи іншого роду збройних сил.

Після квітнево-травневої поразки було створено Військову раду, в функції якої входило обговорення правових справ, розгляд і вирішення найважливіших фінансово-господарських питань; обговорення найголовніших питань про стан військ, флоту, військових шкіл. Вона підпорядковувалась безпосередньо Директорії. До складу Військової ради входили Голова та сім — десять призначених членів. У цілому на неї покладався контроль за діями військ і узгодження питань між військовою та цивільною владою, що поліпшувало правопорядок у державі.

З метою створення правової бази для будівництва Збройних Сил Директорії розробляються і приймаються: Муштровий статут (23 червня 1919 р.), Статут залогової служби (10 липня 1919 р.), Статут внутрішньої служби (30 липня 1919 р.). Вони відіграли важливу роль у розбудові збройних сил, оскільки затверджували юридичну основу Української Армії.

У липні 1919 р. відбулися певні зміни в структурі військового управління у зв'язку з об'єднанням Наддніпрянської армії з Українською Галицькою Армією, хоча воно було формальним, кожна з армій продовжувала функціонувати за своїми законами, зберігаючи власну структуру і своє військове командування. Отже, восени військова структура продовжувала вдосконалюватись, що мало сприяти її поліпшенню. Та листопадова поразка вимагала зважених і рішучих дій. Тому 14 лютого 1920 р. Рада Народних Міністрів УНР передала функції голови держави та головнокомандуючого військами України Симону Петлюрі, який уклав таємну політичну конвенцію про співпрацю між УНР та Польщею і таємну угоду про надання військової та економічної допомоги у спільній війні з радянською Росією.

Після об'єднання Армія УНР чисельністю близько 15 тис. осіб, будучи в оперативному підпорядкуванні у польського командування, деякий час успішно вела військові дії. Але Росія нарощувала свої війська і в середині травня розпочала наступ. Обидві сторони були втомленими і, не бажаючи подальшого кровопролиття, 19 жовтня 1920 р. Польща і більшовицька Росія уклали перемир'я. Цим договором поляки зрадили УНР. Зазнавши поразки, українські війська 21 листопада 1920 р. відступили за польський кордон. Так припинилось існування УНР разом з власними Збройними Силами.

Оцінюючи процес будівництва Армії УНР, необхідно підкреслити, що він виходить з-під впливу романтично-революційного уявлення про роль війська і здійснюється на грунтовній правовій базі. Це підтверджується прийняттям Закону «Про Українське військо», впровадженням Статуту Осібної Армії УНР, прийняттям Положення «Про політичне становище військовослужбовців». За Директорії впроваджено також систему основних військових статутів, які сприяли створенню дисциплінованої військової організації з усіма необхідними армійськими інститутами. Було значно вдосконалено систему військового судочинства та мобілізації (закони «Про надзвичайні військові суди», «Про мобілізацію», «Про заклик військових до дійсної служби»), затверджувався розвиток структури війська, вищого військового управління. Велика увага приділялась матеріально-технічному забезпеченню збройних сил. Важливим також стало визнання повстанців складовою армії, що давало можливість діяти спільно більш якісно.

Саме такими, вважаю, є найважливіші уроки військового будівництва Армії УНР, які необхідно врахувати при вирішенні проблем створення національної армії на сучасному етапі. Історичний досвід України переконливо доводить, що існування будь-якої держави залежить від власних збройних сил. Адже без міцних боєздатних збройних сил жодна країна не лише не може гарантувати свого суверенітету, а й проводити незалежну міжнародну політику, в якій все ще вирішальну роль відіграє сила.

Використана література

1. Вісник Генерального секретарства військових справ. — 1917. — № 22.
2. Гарчев П.І. Червона гвардія України в боротьбі за владу Рад. — К., 1983. — С. 268.
3. Гунчак Т. Україна: перша половина XX ст. Нариси політичної історії. — К., 1993. — С. 288.
4. Дорошенко Д. Історія України 1917—1923. — Том 1. Доба Центральної Ради. — Ужгород, 1923. — С. 437.
5. Задунайський Б. Збройні сили УНР (1917—1920 рр.). — Донецьк, 1995. — С. 220.
6. Зінкевич Л.В. Розпад російської армії та український військовий рух в умовах національної революції на Україні (березень 1917 — лютий 1918 рр.) Дис. канд. істор. наук. — Львів, 1995. — С. 207.
7. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917—1920: Навч. посібник. — К., 1997. — С. 208.
8. Кравчук М.В. Правове регулювання будівництва Збройних Сил Центральної Ради // Нова політика. — 1997. — № 4.
9. Кравчук М.В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914—1993 рр.: Іст.-правове дослідження. — Ів.-Франківськ, 1997. — С. 292.
10. Нагаєвський І. Історія Української держави XX століття. —К., 1993. — С. 413.
11. Полонська-Василенко Н. Історія України: У двох томах. — Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 року. — 2-е вид. — К., 1993. — С. 608.
12. Робітнича газета. — 1917. — 21, 27 трав.
13. Удовиченко О. Україна у війні за державність / Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917—1921 рр. — К., 1995. — С. 206.
14. ЦДАВОУ. — Ф. 1078. — Оп. 1. — Спр. 36. — Арк. 152.

М.КРАВЧУК

кандидат юридичних наук

(Прикарпатський університет ім.В.Стефаника)